

Ijim avanturama na povratku u Heladu. Pored iznošenja svih detalja na dugom i interesantnom putu — katkad veoma opasnom — povratku Argonauta, koji su usput pomoću Kelta stigli do obale Čilibara, pisac nije uspeo da se saživi sa ovim prvim moreplovcima — trgovcima iz Helade, jer nije shvatio epohu, to vreme, kada se mlada Helada dala na traženje trgovačkih puteva. Jedno mu se mora naročito zameriti: nije umeo da oseti razliku između raznih legendi o argonautskoj plovidbi od kojih je bilo starijih i mlađih. Tako mu se mogla desiti omaška da se Argonauti, pritisnuti gonicima iz Kolhide, upute prema Dunavu, a o tom putu su se obaveštavali sa jedne egipatske geografske karte! Sa čisto umetničke strane uspeo je lik Orfeja i Medeje naročito u momentu kada je izlečila sina jednom Keltu od ujeda zmije, koji je zbog toga otkrio Argonautima put za čilibar.

S. Atanacković, Beograd

MIREAUX, ÉMILE: *Les poèmes homériques et l'Histoire grecque*. I t.: Homère de Chios et les routes d'étain. Paris, Albin Michel, 1948, 379 p., 8°, (avec 3 cartes hors-texte).

Premda se Homerovi epovi smatraju istoriskim izvorima, još uvek nismo načisto u kojoj se meri smemo osloniti na podatke iz Ilijade i Odiseje. Jer, ukoliko se povedemo mišljenjem E. Bete-a (Bethé, Erich: *Homer, Dicht. und Sage*. 3 Bd., 1927, Berlin i Leipzig.) i E. Miro-a (Mireaux, E. op. cit., 360), uvidećemo da trojanskog rata na tlu Troade u Anadolju nije bilo uopšte. Na osnovu takvog mišljenja izlazi da Šilman i Derpfeld nisu otkrili Prijamov grad na Helespontu koji je razrušila ahajska vojska pod vođstvom mikenskog vladara Agamemnona (Troja VI ili VII a, po nekima Troja II). Na taj način dovedeni smo u veliku nezgodu: vesti iz Ilijade ili Odiseje, koje bi trebalo proveriti — radi sigurnosti — na arheološkim objektima, ne mogu se ničim prokontrolisati. Ne obzirujući se na to što se njegovo mišljenje ne poklapa ne samo sa stavom proučavalaca homerske poezije nego ni sa antičkom tradicijom o trojanskom ratu, (pa ne prima ni rezultate moderne arheologije), pisac je smelo pokušao da na sasvim originalan način objasni postanak Homerovih epova. Baš u ovome svome delu E. Miro (kako vidimo i po samome naslovu) dovodi u najtešnju vezu homersku poeziju s helenskom istorijom. Šta više, vezuje besmrtnog autora dva dosada najstarija evropska epa s osvajanjem puteva za dobavljanje kalaja.

Knjiga je od istog interesa po istoričara kao i proučavaoca istorije književnosti: „Car ce livre est un livre d'histoire autant que de littérature“ (str. 7).

E. Miro podelio je ovu zamašnu studiju na šesnaest poglavlja s jednim kratkim dodatkom. Ta poglavlja imaju sledeće naslove: 1. Politička uloga aeda, 2. Odisejev povratak ili prva Odiseja (21—42), 3. Ahilov gnev ili prva Ilijada (43—71), 4. Nepogrešivi Etiopljani i datovanje prvih pesama (73—87), 5. Korkira i Feačani (89—114), 6. Ahajski logor na ulazu u Helespont (115—149), 7. Mesto homerske Troje (151—179), 8. Patroklova smrt (181—200), 10. Odisej, Nausikaja i praznik proleća (221—238), 11. Odisejev put u tajanstvene zemlje (239—270), 12. Odisej kod Kalipse (271—287), 13. Putevi za kalaj (289—315), 14. Homer sa Hiosa (317—336), 15. Geneza homerske epopeje (337—355), 16. Trojanskog rata nije bilo (357—376), Dodatak: Pokušaj obnavljanja Ahilova gneva i Odisejeva povratka (377—379).

Kojom se metodom poslužio pisac ispitujući poreklo homerske poezije? Pre ove knjige napisao je E. Miro delo „La chanson de Roland et l'Histoire de France“ u kome je dokazivao da su postanak i formiranje francuskih chansons de gestes u tesnoj vezi sa političkom i religioznom istorijom Francuske od 1000 do 1200 god. Analogno tome, pisac tvrdi da je homerska poezija u najtešnjoj vezi sa helenskom istorijom.

Iz naslova pojedinih poglavlja ne vidi se sasvim jasno da je čitav događaj koji opeva Ilijada (kao i Odiseja) prava pravcata izmišljotina. Jedino naslov poslednjeg poglavlja — mada paradoksalno zvuči — kazuje

to smelo: trojanski rat nije vođen (između Agamemnonovih ratnika — napadača i Prijamovih branilaca Troje). Da bi sasvim opovrgao „teoriju“ o trojanskom ratu — u šta je antički svet jednodužno verovao kao i većina naučnika modernog doba — služi se dokazima E. Bete-a (Bethe, Erich: op. cit.) ali se ne slaže s njegovom pretpostavkom o premeštanju ratne pozornice u Ilijadi („Ortsverschiebung“). Naime, E. Bete je, iako jedan od eminentnih predstavnika analitičke škole, potkopao sam njene temelje, pa je Miro-u dobro došao da se lakše obračuna s mišljenjima njenih predstavnika. Namac E. Bete je pretpostavljao da se u Ilijadi dogodilo s ratnim poprištem isto ono što se dogodilo u Nibelungenlied: u tom epu opeva se sukob Burgunda sa Hunima na Dunavu, iako su ih Huni potukli prešavši Rajnu. Miro ne prihvata Bete-ovu tezu o trojanskom ratu u današnjoj centralnoj Grčkoj, jer smatra nesigurnom tradiciju o Hektorovu grobu (nastalu od IV v. st. e.?) a dokaz da je većina junaka nastradali od Hektora iz srednje Grčke, ne uzima uopšte ozbiljno. Iako se E. Miro borio protiv uvreženog mišljenja o trojanskom ratu, on dopušta mogućnost razorenja Troje krajem II mil. (oko 1200 g.). Nju su razrušili Trojanci, jedno od tračko-frigijskih plemena, kada su ona navalila na Anadol. Ovo svoje mišljenje bazira Miro na tome što je Troja nosila ime Iliion već u vreme Ramzesa II (jer se u njegovu natpisu pominju Iriouna ili Iliouna pored Mišana, Hitita i dr.) a tračko pleme Troadeis (Τρωαδαεις) pominje se kod Plutarha (Apophth. Lac. 42). Uglavnom, Ahajci nisu razrušili Troju oko 1200 g. — po mišljenju E. Bete-a i E. Miro-a — jer je ogroman vremenski razmak između tog razorenja i dolaska Helena na Helespont (kraj VIII v. st. e.).

Otkuda onda nastade Ilijada? Ima li ona — što se na osnovu naslova ove studije punim pravom očekuje — ikakvu istorisku podlogu? Ko su ti silni junaci u Ilijadi, ko li je onda prepredeni Odisej? Na ova pitanja daje nam odgovore Miro, katkada veoma malo argumentisane.

I Ilijada i Odiseja su u najtešnjoj vezi s helenskom istorijom od VIII v. st. e., premda su njihove ličnosti mitske i legendarne. Helenskoj trgovačkoj aristokratiji (poglavito onoj iz Korinta, sa Eubeje i Hiosa) koja se borila od VIII v. st. e. da prigrabi Helespont zbog prolaza na putu za nabavku kalaja, potrebno je bilo da se ta njena želja pravda „istoriskim pravom“ na posedovanje ove najvažnije saobraćajne raskrsnice. Kalaj je bio potreban ovoj vladajućoj klasi u Heladi zbog proizvodnje bronzanog oružja. Ta je proizvodnja, zbog pojave gvožđa, morala da se reklamise (pa otuda, po mišljenju Miro-a, onako sjajni opisi bronzanog oružja na Agamemnonu). Aedi, koji su pevali po želji vladajućih porodica, ispleli su čitave ratne sukobe u svojim poemama, između tobožnjih davnasnjih predaka svojih gospodara i trojanskog kralja Prijama. Tako su najpre nastali kraći epovi: Ahilova srdžba i Povratak Odisejev — u vezi s osvajanjem puteva za kalaj prema Etruriji na osnovu kojih će Homer sa Hiosa stvoriti veličanstvene epove Ilijadu i Odiseju.

Helensku kolonizaciju VIII i VII v. st. e. u mnogome je potpomogala trgovina vinom u čemu je kolonistima Halkisa, Eretrije, Kime, Korinta i Korkire bila od naročite potrebe pomoć stanovnika Hiosa kao stručnjaka u prenošenju te opojne tečnosti. Hios je uostalom kolonija Eubeje. Na tom se ostrvu rodio po Miro-ovu mišljenju besmrtni Homer, koji je delao u drugoj polovini VIII v. st. e. Da bi nas uverio u Homerovo poreklo sa Hiosa, pisac nas potseća na to da je Odisej otišao „sur la côte de Thrace pour donner à Homère, l'occasion de faire une magnifique publicité aux négociants chiotés du vin de Maronée“ (323). Osim toga, na Hiosu je postojao mit o kralju Enopiju koji je oslepio Oriona: kao Odisej Polifema. I treći dokaz o Homerovu poreklu sa Hiosa: Pauzanija (V, 5-8) piča da je u Eritreji (prema Hiosu) postojao spomenik Herakla na splavu što potseća na Odisejev dolazak splavom na Sheriju. Ovi dokazi ne mogu se uzeti kao mnogo sigurni i ubedljivi za Homerovo poreklo sa Hiosa.

Još manje nam se čini verovatnim da Homer „prend parti dans les querelles que suscite la possession des routes commerciales; il est certainement hostile à Milet, la rivale de ses grandes clientes: Mitylène, Chalcis et Corinthe“ (str. 330). Jer, da je Homer pesnik jednog dela trgovačke aristokratije, našao bi se koji drugi aed koji bi za dobru nagradu spevao drukčije Ilijadu! Ne bi Milet, koji je dao prvi najjače intelektualce u Heladi, ostao dužan svojim suparnicima. Uostalom, bar bi „miletiski propagandisti“ uspeali da „raskrinkaju“ suparnike svojih gospodara kao lažne potomke samog Agamemnona. S druge strane, iako Miro sudi po specifičnome položaju Kizika i Sinope da su Halkis i Korint imali kolonije na Pontu u ranoj eposi helenskog naseljavanja njegovih obala, teško je odgovoriti kako su ova dva naselja izdržavala utakmicu koju su svakako nametali miletski iseljenici na Pontu. Prema tome, izgleda nam da bi pisac mogao prihvatiti staru verziju, ako ne o trojanskom ratu između svih Ahajaca protiv Trojanaca i njihovih saveznika, a ono bar o češćim sukobima pojedinih ahajskih gradova i gospodara Troje.

Helespont je svakako oduvek pretstavljao veoma važnu saobraćajno-trgovačku raskrslnicu, pa je bilo mnogo pre Homerove trgovačke aristokratije aspiranata na zauzimanje i osvajanje toga puta prema plodnim pontskim obalama. Stoga se ne bismo složili s mišljenjem E. Miro-a da je čitav događaj o trojanskom ratu potpuno izmišljen kao i ličnosti u Ilijadi i Odiseji. Pisac smatra da je jedino Agamemnon istoriska ličnost, a Ahil, Odisej i Ajant samo mitološke i legendarne ličnosti.

U ovoj prvoj knjizi svoga dela „Homerska poezija i grčka istorija“, izložio je Miro sasvim novo objašnjenje postanka homerske poezije. Knjiga je povećala, ali se čita kao svako zanimljivo književno delo, jer je napisana lepim stilom a i misli su u njoj iskazane veoma jasno. Njena se naučna vrednost sastoji u tome što je pisac pokušao da postanku Homerovih epova dâ ekonomsku osnovu. U tome je, kako mi se čini, preterao, jer je Homera učinio običnim propagandistom oružja načinjena od bakra i kalaja, koje je proizvodila trgovačka aristokratija Halkisa, Kime i Korinta.

S. Atanacković, Beograd

MIROSLAV MARKOVIĆ, *Florilegium Philosophum Graecum*. Naučna knjiga, Beograd 1951. Str. 1—327.

Vrijedno je osvrnuti se na svaku novu knjigu, koja znači još jedan novi doprinos našoj književnosti i kulturi, a pogotovo, kad se radi o knjizi, u kojoj se nalazi jezgra još i danas svježih i originalnih filozofskih misli istaknutih predstavnika teritorijalno male, ali duhom vječno velike stare Helade.

Marković je donio na 327 stranica karakteristične fragmente najistaknutijih grčkih filozofa od Talesa do Platona, zatim pojedine, možda odviše male, odlomke iz Platonovih i Aristotelovih djela, koji obuhvataju bit Platonova i Aristotelova filozofskog naziranja na svijet i pojave u njemu, i nadalje Epikura i Stou do Marka Aurelija zaključno.

Pored toga nalaze se u knjizi karakteristični odlomci (Appendix hiliaris) iz Teofrastovih, Plutarhovih i Lukijanovih djela, a govore o vjeri i praznovjerju sa tri stanovišta. Taj posljednji dio pruža nam osobito zanimljivo štivo, koje je protkano originalnošću, duhovitošću i izvanredno plastičkom i oštrom kritikom — filozofskom satišom. Posljednje stranice knjige zapremaju Lexicon, Osnovna literatura i Index rerum notabiliorum.

Vrijednost udžbenika povećava bez sumnje i činjenica, da je s jedne strane grčki original, a s druge srpski prijevod. Mislim, da bi se već jednom moralo i kod nas započeti izdavati grčke i rimske klasike na taj način, koji je postao gotovo pravilom kod ostalih kulturnih naroda. Takva izdanja klasika pružaju dvostruki užitek i dvostruku korist, jer pružaju čitaocu i prijevod i original, do kojega je često vrlo teško doći, a pogotovo, ako se radi o osobitoj vrsti teksta.